

Russisch¹

V. Reshetnikova, E. Tomas

1. Taalbeschrijving

Russisch is een van de Oost Slavische Talen in de Slavische groep van de Indo-Europese taalfamilie. Het is de meest gesproken Slavische taal, met ongeveer 153 miljoen L1 sprekers and 113 miljoen L2 sprekers (Simons & Fennig, 2017). Met zoveel sprekers is Russisch is de grootste taal in Europa en de 8e taal in de wereld. Russisch is de officiële taal in Rusland, Wit Rusland, en Kazachstan, and het wordt ook veel gesproken in Oekraïne, Letland en in mindere mate en ook in andere voormalig Sovjet republieken. Er is weinig regionale variatie in het Russisch. Alle dialecten behoren tot één van de twee regionale dialectgroepen: de noordelijke en zuidelijke dialecten. De variatie is vooral te horen in de uitspraak van de klinkers, maar er zijn ook enkele consonanten die kunnen variëren. De /g/ wordt bijvoorbeeld uitgesproken als /ɣ/ door sprekers van een zuidelijk dialect (Sussex & Cumberly 2006).

Consonant systeem

Tabel 1

Consonant systeem van het Russisch (Knyazev & Pozaritskaja, 2012)

	bilabiaal	labiodentiaal	alveolair	postalveolair	palataal	velair
plosief	b b ⁱ p p ⁱ		d d ⁱ t t ⁱ			g g ⁱ k k ⁱ
fricatief		v v ⁱ f f ⁱ	z z ⁱ s s ⁱ	ʒ (ʒ ⁱ) ʃ ʃ ⁱ		x x ⁱ (ɣ)
affricaat			t͡s	t͡ʃ		
nasaal	m m ⁱ		n n ⁱ			
tril				r r ⁱ		
approximant			l	l ⁱ	j	

NB: consonanten tussen haakjes zijn allofonen (regionale variatie).

¹ De tekst van deze handleiding is een selectie uit de tekst van de originele Engelstalige handleiding. De selectie bevat informatie die belangrijk is voor de afname van Speakaboo. Bepaalde wetenschappelijke achtergrondinformatie is niet in de vertaling opgenomen om de leesbaarheid te vergroten.

De volgende twee morfofonologische processen zijn kenmerkend voor het Russische consonantsysteem:

(1) **Devoicing (eindklankverscherping)**: stemhebbende consonanten – /b/, /bʲ/, /d/, /dʲ/, /g/, /gʲ/, /v/, /vʲ/, /z/, /zʲ/, /ʒ/ – worden stemloos op het einde van een woord of wanneer ze gevolgd worden door een stemloze obstruent. Bijvoorbeeld in *grib_{sg}* [gri**p**] en *grozd'_{sg}* [gro**sʲtʃ**].

Stemhebbende consonanten zijn ook niet te vinden op het eind van een syllabe. In woorden met meerdere syllaben vindt namelijk resyllabificatie plaats: wanneer een klinker gevolgd wordt door een stemhebbende consonant, wordt deze onderdeel van de volgende syllabe. Bijvoorbeeld bij *grib_{sg}* [gri**ʲi**p] dat met de uitgang [y] (*griby_p*) wordt verdeeld als [gri**ʲi**-bi]. Dit is het gevolg van het ‘Open Syllable principle’ (Knyazev & Pozaritskaja, 2012).

(2) **Voicing (ook wel assimilatie)**: stemloze consonanten (/p/, /pʲ/, /t/, /tʲ/, /k/, /f/, /fʲ/, /s/, /sʲ/, /ʃ/) worden stemhebbend als ze gevolgd worden door een stemhebbende obstruent.

Syllabe structuur

In tabel 2 is te zien welke syllabestructuren mogelijk zijn in het Russisch. Consonant clusters komen veel voor in het Russisch en kunnen bestaan uit 2 tot 5 consonanten. (Švedova, 1980).

Tabel 2

Mogelijke syllabestructuren in de Russische taal

Syllabe structuur	IPA (vertaling)
VC	'arkə (boog)
	'oknə (raam)
CV	'ramə (lijst)
	rʲ'ka (rivier)
CVC	'nos (neus)
	'lapkə (pootje)
CCVCC	'trosʲtʲ (stok)
	'gvosʲtʲ (nagel)

2. Verwervingsvolgorde consonanten

Medio 2019 is er nog maar beperkt onderzoek gedaan naar de verwervingsvolgorde van consonanten in het Russisch (Vinarskaya & Bogomazov, 2005). De meeste onderzoeken richten zich op een selectie van consonanten en niet op het gehele consonantsysteem van het Russisch (Gvozdev, 1948). Bovendien zijn de bevindingen vaak afkomstig van observaties van enkele kinderen (Bel'tjukov & Salaxova, 1973, 1975; Eliseeva, 2008; Timm, 1977; Yakobson, 1985; Zharkova, 2005), zodat je je kunt afvragen of de resultaten te generaliseren zijn naar de totale populatie. Daarom is het nu nog niet mogelijk om een overzicht te geven van normleeftijden waarop bepaalde consonanten en consonantclusters verworven zouden moeten zijn.

Voor de ontwikkeling van Speakaboo hebben we gebruik gemaakt van het overzicht van Eliseeva (2008). Zij maakte dit overzicht op basis van dagboekantekeningen over de taalontwikkeling van haar dochter Liza in de periode van 0;8 tot 8;0 jaar. Eliseeva beschouwde een consonant als 'verworven' wanneer deze in spontane spraak niet meer werd vervangen door een andere consonant (tabel 3).

Tabel 3

Verwervingsleeftijd van Russische consonanten gerapporteerd door Eliseeva (2008)

	Verwervingsleeftijd	
fonemen	Eerste verschijning	Volwassen vorm
/p/	0;8-1	/p/: 0;8
/v/		/v/: 2;7
/m/		/m/: 2;0
/k/	1-1;1	/k/: :1;0
/s/	1;1-1;2	/s/: 1;10
/j/		/j/: 1;1
/b/	1;2-1;3	/b/: 1;2
/t/		/t/: 1;2
/x/		/x/: 2;5
/f/	1;3-1;4	/f/: 2;8
/d/		/d/: 1;3
/k/	1;4-1;5	/k/: 1;4
/n/		/n/: 1;4
/R/		

/g/		/g/: 1;5
/gʲ/		/gʲ/: 1;5
/t/	1;5–1;6	/t/: 2;7
/n/		/n/: 2;7
/d/		/d/: 2;7
/zʲ/		/zʲ/: 1;5
/b/		/bʲ/: 1;9
/mʲ/		/mʲ/: 2;8
/s/	1;6–1;7	/s/: 2;7
/pʲ/		/pʲ/: 2;8
/xʲ/		/xʲ/: 1;6
/z/	1;9–1;10	/z/: 2;11
/vʲ/	1;10–1;11	/vʲ/: 2;7
/f/	2;1–2;2	/f/: 2;8
/t͡s/	2;4–2;5	/t͡s/: 3;1
/ʃ/:	2;10–2;11	/ʃ/: 3;9
/lʲ/	3–3;1	/lʲ/: 3;7
/l/	3;3–3;4	/l/: 3;7
/ʃ/		/ʃ/: 4;8
/ʒʲ/	4;5–4;6	/ʒʲ/: 4;8
/ʒ/		/ʒ/: 4;8
/t͡ʃ/		/t͡ʃ/: 8;0
/rʲ/	4;8	/rʲ/: 6;0
/r/		/r/: 6;0

Ondanks verschillen tussen de bevindingen van Eliseeva en de andere onderzoekers, zijn er wel verwervingspatronen die in alle studies terugkomen. Russische kinderen lijken het eerst te differentiëren tussen nasale en niet nasale consonanten. Daarna leren ze de contrasten voicing en palatalisatie. Over de verwerving van de andere contrasten rapporteren bestaande studies verschillend. Dit zou kunnen wijzen op variatie in de verwerving en op mogelijke lexicale effecten in de vroege fonologische ontwikkeling. Nieuw onderzoek onder grotere groepen kinderen is nodig om hier meer duidelijkheid over te verschaffen.

3. Veel voorkomende fonologische processen

Fonologische processen die veel voorkomen in de normale taalontwikkeling van Russische kinderen, worden beschreven in de studie van Eliseeva (2008). Zij rapporteert substituties van consonanten en vocalen, omissie van consonanten, assimilatie en metathesis (tabel 4).

Tabel 4

Veel voorkomende processen volgens Eliseeva (2008)

Proces	Voorbeeld
Substitutie van consonanten	li → ni: *nʲanʲɔ* (lʲalʲɔ, baby)
Substitutie van vocalen	u → a: *maxə* (muxə, vlieg)
Omissie van consonanten	*saxə* (saxər, sugar)
Assimilatie	*zʲizʲɔ* (lʲizə, Lisa)
Metathesis	*kəpʲetʲək/kəpʲitʲək* (pəkʲetʲək, plastic tas)

4. Toegestane lexicale variatie

De plaatjes in Speakaboo kunnen ook met andere woorden benoemd worden. In tabel 5 staan alternatieven die veel gebruikt worden door Russische kinderen en die goed gerekend kunnen worden.

Tabel 5

Toegestane variatie

Word	IPA								Toegestane variatie
11. лимон (citroen)	lʲ	ɪ	m	o	n				lʲimontʲək (verkleinwoord)
23. телефон (telefoon)	tʲ	ə	lʲ	ɪ	f	o	n		tʲəlʲifontʲək (verkleinwoord)
24. шоколад (chocola)	ʃ	ə	k	ɐ	l	a	t		ʃəkəlatkə (verkleinwoord)
25. яблоко (appel)	j	a	b	l	ə	k	ə		jablətʲkə (verkleinwoord)
31. цыплёнок (kip)	ʦ	i	p	lʲ	o	n	ə	k	ʦiplʲonətʲək (verkleinwoord)

5. Prestaties van zich normaal ontwikkelende Russische peuters

In 2019 zijn 36 eentalige Russische kinderen tussen de 2;8 en 5;1 jaar en 28 tweetalig Russisch-Nederlandse kinderen tussen 2;6 en 5;3 jaar getest met de Russische versie van Speakaboo (Reshetnikova, 2018). De kinderen bezochten een reguliere peuter- of kleuterschool en hadden een normale (taal) ontwikkeling volgens de leerkrachten, met uitzondering van een eentalig meisje, dat om die reden uitgesloten is van het onderzoek. De gemiddelde leeftijd van de eentalige kinderen was 4;2 jaar en van de tweetalige kinderen 4;5 jaar.

De test werd afgenomen door de ontwikkelaars van de Russische test. Voor alle kinderen werd het ‘deurtjesspel’ gebruikt. Als een kind een item niet spontaan kon benoemen, kreeg het hulp in de vorm van een omschrijving van het woord of een aanvulzin. Als het item dan nog niet benoemd werd, werd het voorgezegd. Als het kind het woord niet wilde nazeggen, gingen de onderzoekers door naar het volgende item.

Alle uitingen van de kinderen werden genoteerd op het Russische scoreformulier. De Russische versie bestaat uit 33 woorden die in totaal 35 unieke consonanten bevatten. In totaal bevat de test 92 consonanten en 8 consonant clusters. In de berekening van de PCC zijn de clusters als één consonant gerekend. Als een kind alleen de /b/ realiseerde in het /br/ cluster, werd het hele cluster fout gerekend.

Niet alle kinderen hebben 92 consonanten en 8 clusters geproduceerd omdat sommige items helemaal niet benoemd zijn. Hier is rekening mee gehouden bij het berekenen van de PCC. In tabel 6 zijn de gemiddelde scores van beide groepen te zien.

Tabel 6

Gemiddelde scores van typisch ontwikkelende Russische kinderen en tweetalige kinderen Russisch-Nederlands

	Eentaligen	Meertaligen
Leeftijd	4;2	4;5
Aantal consonanten fout	16.9	17.3
Aantal woorden niet spontaan benoemd	5.98	13.6
Aantal consonanten beoordeeld	99.8	97
Aantal consonanten correct	82.9 (99.8 – 16.9)	79.7 (97 – 17.3)
Percentage consonanten correct (PCC)	83.0 (82.9/99.8 * 100)	82.2 (79.7/97 * 100)

Voorbeeld van een gemiddelde score

	Eentalig Russisch, jongen, 3;4	Meertalig Russisch-NL, meisje, 5;3
Aantal fouten	11	13
Woorden nagezegd	6	14
Niet te beoordelen	0	0
Beoordeeld	100	100
Consonanten correct	89	87
PCC	88	85

X: consonant substituted ø: consonant omitted R: word repeated (after prompt)

Word	IPA	R	Process/remarks
1. дом (house)	d o m		
2. нож (knife)	n o ʃ		
3. мяч (ball)	mʲ a t͡ʃ		
4. заяц (hare)	z a ə ʃ		ts → t
5. сыр (cheese)	s i r		
6. гусь (goose)	g u sʲ	✓	utka (duck)
7. чай (tea)	t͡ʃ a j	✓	t͡ʃa(ka) (cup)
8. дверь (door)	d vʲ e ʃ		ri → j
9. ключ (key)	k lʲ u ʃ	✓	t͡ʃ → t͡ʃ - klʲuʲt͡ʃʲ (keys)
10. петух (rooster)	pʲ i t u x		
11. лимон (lemon)	ʃ i m o n		lj → j
12. палец (finger)	p a ʃ ə ts		lj → j
13. лошадь (horse)	l o ʃ ə tʲ		
14. ремень (belt)	ʃ i mʲ e nʲ		ri → j
15. жираф (giraffe)	ʒ i r a f		
16. белка (squirrel)	bʲ e l k ə	✓	bʲelətʲkə (squirrel dim)
17. кисти (brushes)	kʲ i s ʃ ə	✓	kʲistatʲskʲə (brushes dim) tʲ → t
18. зебра (zebra)	zʲ e b r a		
19. гитара (guitar)	gʲ i t a r ə		
20. качели (swing)	k ɐ t͡ʃ e ʃ ə		lj → ø
21. мальчик (boy)	m a lʲ t͡ʃ ə k		
22. огурец (cucumber)	ɐ g ʊ ʃ e ts		ri → j
23. телефон (telephone)	tʲ ə lʲ i f o n		
24. шоколад (chocolate)	ʃ ə k ɐ l a t		
25. яблоко (apple)	j a b l ə k ə		
26. бутылка (bottle)	b ʊ t i l k ə		
27. конфета (candy)	k ɐ n fʲ e t ə		
28. автобус (bus)	ɐ f t o b ɐ s		
29. расчёска (comb)	r ɐ ʃ o s k ə		ʃ: → sʲ
30. девочка (girl)	dʲ e v ə t͡ʃ k ə	✓	tʲotʲʲə (woman)
31. цыплёнок (chicken)	ts i p ʃ o n ə k		lj → j
32. велосипед (bicycle)	vʲ ə l ə sʲ i pʲ e t		
33. холодильник (fridge)	x ə l ɐ dʲ i lʲ nʲ ə k		
Total amount of errors (substitutions and omissions)			A. 11
Total amount of consonant produces 100 minus consonants of words that were not produced			B. 89
(B-A) / B * 100			PCC (89-11)/89*100 = 88

Figuur 1. Scan van een score formulier 'Russisch'

6. Bronnen

- Bel'tjukov, V.I. & Salaxova A.D. (1973) Lepet slyshashchego rebjonka [Babbling of a hearing infant]. *Voprosy psixologii* [Issues in Psychologies], 19 (2), 105–116.
- Bel'tjukov, V.I. & Salaxova A.D. (1975) Ob usvoenii rebjonkom zvukovoj (fonemnoj) sistemyazyka [On the Child Acquisition of Phonological System of the Language]. *Voprosy psixologii* [Issues in Psychologies], 21 (5), 71–80.
- Gvozdev, A.N. (1948) Usvoenie rebjonkom zvukovoj storonyazyka [Child acquisition of the language sound system]. Moscow — Saint-Petersburg: Izdatel'stvo Akademii pedagogicheskix nauk RSFSR.
- Eliseeva, M.B. (2008) Foneticheskoe i leksicheskoe razvitie rebjonka rannego vozrasta [Phonetic and Lexical Development of a Child]. Saint-Petersburg: Izdatel'stvo RGPU im. Gertsena.
- Knyazev, S.V. & Pozharitskaja S.K. (2012). *Sovremenniy ruskiy literaturnyyazyk: Fonetika, orfoepiya, grafika i orfografiya* [Contemporary standard Russian: Phonetics, orthoepy, graphics and orthography]. Moscow: Gaudeamus.
- Olmsted, D. L. (1971). *Out of the mouth of babes*. The Hague: Mouton.
- Reshetnikova, V. (2018). *Russian Version of Child Speech Development Test Speakaboo: Adaptation, and Collection and Analysis of Preliminary Normative Data* (Unpublished term paper). Higher School of Economics, Moscow, Russia.
- Simons, Gary F. & Fennig, Charles D. F (Eds.). (2017). *Ethnologue: Languages of the World*, Twentieth edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>.
- Selkirk, E. (1984). On the major class features and syllable theory. In Aronoff & Oehrle (eds.) *Language Sound Structure: Studies in Phonology*. Cambridge: MIT Press. 107–136.
- Sussex R. & Cubberley, P. (2006) *Dialects of Russian. The Slavic languages*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Timm, L. A. (1977). A child's acquisition of Russian phonology. *Journal of Child Language*, 4(3), 329–339.
- Vinarskaya, E.N. & Bogomazov G.M. (2005) *Vozrastnaya fonetika: uchebnoe posobie dlya studentov* [Age Phontecis: student manual]. Moscow: AST: Astrel'.
- Švedova, N. J. (Ed.). (1980). *Russkaja grammatika* [Russian grammar]. Moscow, Russia: Nauka.

Yakobson, R. O. (1985) Zvukovye zakony detskogo yazyka i ix mesto v obshchej fonologii [The Phonetic Laws of the Child Language and Their Place in the Phonology] In V.A. Zvegintsev (Ed.), Roman Yakobson. Izbrannye raboty [Roman Yakobson. Selected works] (pp. 105–115). Moscow: Progress.

Zharkova, N. (2005). Strategies in the acquisition of segments and syllables in Russian-speaking children. In M. Tzakosta, C. Levelt & J. van de Weijer (Eds), *Developmental paths in phonological acquisition. Special issue of Leiden Papers in Linguistics*, 2(1), 189–213.